

УДК: 37.013.42: 37.046

В. А. ПОЛІЩУК, д-р пед. наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, МОН України
вул. М.Кривоноса 2, м. Тернопіль, 46027, Україна
pol_vira@mail.ru

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

***Анотація.** Розкрито прогресивні ідеї зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників у європейських країнах. Охарактеризовано психолого-педагогічні підходи щодо реалізації основних зарубіжних поглядів у розвитку і модернізації професійної підготовки соціальних працівників в освітньому просторі України. З'ясовано, що сучасній соціальній освіті багатьох європейських країн притаманні такі тенденції, як варіативний підхід, автономність вищих навчальних закладів, міжнародна інтеграція, індивідуалізація навчання, співпраця вищих навчальних закладів з соціальними установами, міждисциплінарний характер змісту освіти та інші.*

Ключові слова: професійна підготовка соціальних працівників, міжнародні стандарти соціальної освіти, модернізація соціальної освіти, міжнародна співпраця.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Аналіз дослідницьких матеріалів щодо європейського досвіду професійної підготовки соціальних працівників свідчить, що у Європі не існує єдиної моделі соціальної освіти. Система підготовки соціальних працівників у різних країнах Європи відрізняється варіативністю: існують різні підходи до визначення освітньо-кваліфікаційних рівнів освіти, спеціальностей і спеціалізацій, побудови програм професійної підготовки, змісту освіти, тривалості і технологій навчання тощо. Підготовкою кадрів займаються як державні, так і приватні заклади.

Формулювання мети статті. У статті ставимо за мету визначити та проаналізувати психолого-педагогічні аспекти реалізації зарубіжних підходів до професійної підготовки соціальних працівників.

Вклад основного матеріалу дослідження. У результаті аналізу практики європейського досвіду професійної підготовки соціальних працівників з певною долею умовності можна назвати такі загальні підходи щодо її побудови:

- опора у процесі професійної підготовки соціальних працівників на етику, ідеали, цінності соціальної роботи;
- наявність системи вимог до претендентів навчатися соціальної роботи (наявність соціального життєвого досвіду, практики соціальної взаємодії, загального рівня розвитку, особистісних якостей, відповідність психологічним вимогам, тощо);
- прагнення досягати єдності теоретичного і практичного компонентів освіти: навчальними планами передбачено від 40 до 50 % навчального часу на практичну підготовку до роботи з різними групами клієнтів та в різних типах соціальних

установ, на розробку і створення студентами різноманітних соціальних проєктів, програм і впровадження їх у практику;

– прагнення побудувати процес професійного навчання соціальних працівників у контексті неперервної освіти;

– підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з особистістю і в особистісно-зорієнтованому контексті [1, с. 23].

У європейських країнах значна увага приділяється аналізу придатності абітурієнтів до роботи в соціальній сфері. Тому в них розроблено цілу систему вимог, щоправда, відмінних у різних країнах, до особистості майбутнього соціального працівника, до його загального розвитку і придатності навчатися на відповідних факультетах. Так, у Фінляндії для цього використовуються тести двох видів: національні тести регіональної організації здоров'я і соціальної діяльності – (тест загальної культури) і тести, які формуються працівниками вищих навчальних закладів для визначення здібностей до соціальної роботи і рівня володіння шкільною програмою. Процедура проходження цієї групи тестів включає інтерв'ю з соціальним працівником, інтерв'ю з психологом, групову дискусію серед 6-7 кандидатів на навчання у присутності двох спостерігачів (соціального працівника і психолога) і особистісні психологічні тести.

У переважній більшості європейських країн у процесі зарахування абітурієнта на навчання до школи соціальної роботи чи на відповідний факультет значна увага звертається на наявність у нього досвіду роботи, який би підтверджував соціальну зрілість абітурієнта, здатність до добровільної допомоги, інтерес до соціальної роботи, визнання цінностей соціальної роботи і сформованість цінностей людської гідності і соціальної справедливості.

У Великій Британії існує ціла система так званого «довузівського» навчання за фахом «соціальна робота». Причому таке навчання соціальних працівників є багаторівневим. Перший рівень, так званий рівень початкової підготовки, передбачає елементарні види роботи «кандидата» (працівника), який тільки починає працювати у соціальній сфері; а IV, V рівні передбачають найвищі рівні кваліфікації працівників соціальної сфери. Зазвичай, таким рівнем кваліфікації володіють менеджери (керівники агентств). Наприклад, кандидат на другий рівень має вміти допомогти інваліду пересуватися, користуватися туалетом, дійти з інвалідом до туалету, вміти створити кращий фізичний комфорт для тих, хто не пересувається [2].

Претендент на оволодіння фахом соціального працівника у вищому навчальному закладі має продемонструвати потрібні знання і навички на робочому місці. На робочому місці за ним спостерігає наставник, зазвичай, це співробітник, що має спеціальну ліцензію. Вони зустрічаються один раз на місяць для обговорення поточних проблем і способів їх вирішення. Претендент на отримання вищого рівня кваліфікації пише заяву на одержання вищої кваліфікації (наприклад, III рівня), повідомляє свої автобіографічні дані, діапазон виконуваних робіт. Кандидат має скласти план роботи разом із своїм наставником, зібрати матеріали про рівень своєї компетенції відповідно до встановленого стандарту; окрім того, необхідний відзив про діяльність кандидата від менеджера установи. Наставник збирає письмові свідчення про рівень підготовки кожного кандидата. Для кожного рівня розроблено стандарти професійної компетенції відповідно до сфери і місця роботи.

Усі дані заносяться у спеціальну папку і коли наставник вважає, що папка повністю сформована, тобто всі документи зібрані, спрямовує папку з документами у

спеціальний центр, де їх оцінюють спеціалісти. Рада незалежної фахової комісії перевіряє діяльність фахівців відповідних регіональних центрів. У випадку, якщо експерт вважає, що потрібний рівень, на яких претендує відповідний працівник, ним ще не досягнутий, то матеріали повертаються його наставникові. Після цього відбувається процес подальшого оволодіння претендентом фаховими компетенціями, знову готується папка і поновлюється процес присвоєння кваліфікаційного рівня. Незалежні експерти незалежної фахової комісії виїжджають на робочі місця претендентів і вибірково перевіряють рівень їх готовності до присвоєння відповідного кваліфікаційного рівня відповідно до зроблених заявок [3].

Якщо кандидат не зміг одержати більш високу кваліфікацію, то йому не говорять, що він «провалився», а повідомляють, що «він не домігся поки що цієї кваліфікації», що він «може і має надалі удосконалювати свої знання і вміння для отримання більш високої кваліфікації». Для цього розробляється подальший план роботи з претендентом на вищу кваліфікацію.

Студент, який виявив бажання навчатися за спеціальністю «соціальна робота», повинен продемонструвати не тільки бажання вчитися, але й придатність до роботи як фаховий соціальний працівник. Студенти спеціальності «соціальна робота» мають продемонструвати володіння такими знаннями і вміннями: бути комунікабельними; володіти здатністю встановлювати контакт з людьми різного віку, уміти долати психологічний бар'єр при спілкуванні; бути чесними, ввічливими, акуратними; вміти працювати в команді; постійно оновлювати і поглиблювати свої знання, удосконалювати вміння і навички.

Доречно зауважити, що для означення змін, нововведень, перетворень у системі підготовки фахівців соціальної сфери у європейських країнах використовуються терміни «модернізація», «реформування», «розвиток», «модифікація», «трансформація» та інші.

Щодо модернізації соціальної освіти в цілому, то в першу чергу варто відмітити процес структурної реорганізації сфер впливу соціальної роботи та переосмислення професійного статусу і професійних функцій фахівців соціальної сфери, модернізацію системи професійної підготовки соціальних працівників стосовно її приведення у відповідність із вимогами європейських угод [7].

Так, наприклад, модернізація французької системи соціальної освіти здійснюється у двох напрямках:

- 1) упровадження процедури «визнання професійної компетентності»;
- 2) розвиток вищої професійної освіти в галузі соціальної роботи у контексті положень Болонської декларації та посилення партнерської взаємодії між навчальними закладами [7].

Упровадження процедури «визнання професійної компетентності» передбачає такі основні способи здійснення цієї процедури: 1) можливість підтвердження фахівцем своїх професійних компетенцій на основі наявного професійного досвіду; 2) механізм «визнання професійної компетентності» застосовується при усіх формах сертифікації (державні дипломи, спеціальності та звання, включені в Національний перелік професійних сертифікацій, свідоцтва, що підтверджують отримання кваліфікації в будь-якій із професійних галузей); 3) при «визнанні професійної компетентності» береться до уваги будь-який професійний досвід (волонтерська

діяльність, робота на штатній посаді тощо); 4) для здійснення заявки на «визнання професійної компетентності» працівник повинен мати мінімум 3 роки професійного досвіду [6, с. 69].

Особа, яка прагне пройти процедуру «визнання професійної компетентності», має звернутися в обраний навчальний заклад із відповідною заявою, до якої необхідно додати особову справу, що містить інформацію про професійний досвід кандидата. Наступним кроком є складання іспиту, який відбувається у формі співбесіди з екзаменаційною комісією, у процесі якої кандидат має підтвердити володіння певними знаннями, вміннями та навичками відповідно до переліку компетенцій, визначених для кожної спеціальності. Наприклад, для асистента соціальної служби визначено чотири блоки компетенцій, якими має володіти такий фахівець: «Професійне втручання в соціальній службі» (уміння здійснювати діагностику, планування й оцінювання результатів втручання), «Соціальна експертиза» (уміння аналізувати конкретну практичну ситуацію, визначати сфери втручання, групи клієнтів; підвищувати свій професійний рівень у процесі самопідготовки; розвивати і передавати свої професійні знання), «Професійна комунікація» (уміння збирати, обробляти, поширювати інформацію й управляти нею), «Діяльність у різних типах соціальних закладів, співпраця з соціальними партнерами» (уміння налагоджувати стосунки з партнерами, працювати в команді; здійснювати медіацію). У ході іспиту кандидатів пропонують виконати завдання (аналіз ситуації, планування втручання тощо), для вирішення яких необхідне володіння відповідними компетенціями. За результатами іспиту комісія приймає рішення про присудження кандидату диплома з обраної спеціальності чи відмову. При частковому підтвердженні кандидатом своїх професійних компетенцій він може скористатись пільгами на скорочення терміну навчання при вступі на підготовку за обраною спеціальністю [4].

Система «визнання професійної компетентності», безсумнівно, відповідає інтересам багатьох країн у тому, що стосується підвищення соціального статусу фахівців, тому що значна кількість практиків без спеціальної освіти та кваліфікації, так званих «виконуючих функції» не мають спеціальної професійної освіти, таким чином мають реальну можливість одержати відповідний диплом чи свідоцтво, довівши свою професійну компетентність.

Другий напрям модернізації соціальної освіти у переважній більшості країн полягає у реформуванні програм професійної підготовки з різних спеціальностей у галузі соціальної роботи. Програма професійної підготовки з кожної спеціальності включає три компоненти: професійну, змістову та сертифікаційну. У професійній компоненті вказані сфери професійної діяльності, функції та компетенції кожного фахівця. Змістова компонента включає перелік навчальних блоків підготовки за конкретною спеціальністю, розкриває їх зміст, форми і методи підготовки. Сертифікаційна компонента містить перелік випускних іспитів, розкриває їх зміст та мету. Подібне структурування дозволяє виділити ті компетенції фахівця соціальної сфери, що відповідають новим вимогам соціальної діяльності; модернізувати та персоналізувати курс підготовки шляхом посилення індивідуального підходу до кожного студента; підвищити мобільність і покращити можливості працевлаштування соціальних працівників [5].

Третій напрям модернізації системи соціальної освіти полягає в розвитку вищої професійної освіти в галузі соціальної роботи, посиленні партнерської взаємодії між

навчальними закладами. Реалізація цього напрямку відбувається шляхом упровадження партнерської співпраці між закладами освіти у сфері вищої, післядипломної соціальної освіти та підвищення рівня наукових досліджень у галузі соціальної роботи.

Яскравим підтвердженням підготовки фахівців для роботи у соціальній сфері у контексті інтеграційних процесів є організація навчання за такими спеціалізаціями, як «Соціальна робота у Європі», «Соціальна робота, соціальна діяльність і суспільство» та інші.

Модернізація соціальної освіти передбачає різноманітні інноваційні вдосконалення системи післядипломної освіти соціальних працівників, яка, зазвичай, у Європейських країнах здійснюється на курсах перекваліфікації та підвищення кваліфікації у вищих навчальних закладах і приватних центрах післядипломної освіти. З'ясовано, що програми післядипломної освіти за своїм спрямуванням і змістом часто мають міждисциплінарний характер і спрямовані на превенцію поведінкових девіацій та залежностей.

Висновки результатів дослідження. Вивчення наукових праць, документальних джерел, ознайомлення із досвідом професійної підготовки соціальних працівників дало змогу дійти висновку, що сучасній соціальній освіті багатьох європейських країн притаманні такі тенденції: варіативний підхід, що проявляється у переліку спеціальностей, спеціалізацій, програм, структури, логіки і технологій професійної підготовки; автономність вищих навчальних закладів; міжнародна інтеграція; індивідуалізація навчання; співпраця вищих навчальних закладів з соціальними установами; міждисциплінарний характер змісту освіти; опора на сучасні досягнення науки та інноваційні процеси у сфері практичної діяльності; упровадження інноваційних технологій навчання; підготовка майбутніх фахівців до роботи в полікультурному просторі; до здійснення діяльності превентивного характеру; інтенсивний розвиток допрофесійної підготовки та післядипломної освіти.

Перспективи подальших розвідок. У контексті досвіду європейських країн особливої актуальності набуває ідея реформування вітчизняної системи соціальної освіти, що сприятиме підвищенню престижу соціальної роботи і соціальної освіти в країні, конкурентноздатності випускників вищих навчальних закладів та розширенню можливостей їх працевлаштування.

Література

1. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна–Болонья–Саламанка–Прага–Берлін) / [упоряд. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін.] – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2003. – С. 23–25.
2. Впровадження Болонського процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/>>.
3. Семигіна Т. Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? [Електронний ресурс] / Т. Семигіна. – Режим доступу: <http://mlsp.gov.ua/labour/sp/document/36906/semigina_sw_final.doc>.
4. Степаненко В. В. Чи потрібні Україні євростандарти освіти? [Електронний ресурс] / В. В. Степаненко, Н. М. Чорнуха. – Режим доступу: <<http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/04.html>>.

5. Le Processus de Bologne: prochaine étape, Bergen en 2005. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna_fr.html>.

6. Schema national des formations sociales 2001-2005. – Paris : GNI, 2001. – P. 67–71.

7. Loi de modernisation sociale № 2002-73 du 17 janvier 2002 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cncp.gouv.fr/contenus/supp/supp_loimoder.html>.

В. А. ПОЛИЩУК, д-р пед. наук, профессор
Тернопольский национальный педагогический университет
имени Владимира Гнатюка, МОН Украины
ул. М.Кривоноса 2, г. Тернополь, 46027, Украина
pol_vira@mail.ru

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЗАРУБЕЖНЫХ ПОДХОДОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

***Аннотация.** Раскрыты прогрессивные идеи зарубежного опыта профессиональной подготовки социальных работников в европейских странах. Охарактеризованы психолого-педагогические подходы к реализации основных зарубежных взглядов в развитии и модернизации профессиональной подготовки социальных работников в образовательном пространстве Украины. Установлено, что современному социальному образованию многих европейских стран присущие такие тенденции, как вариативный подход, автономность высших учебных заведений, международная интеграция, индивидуализация обучения, сотрудничество высших учебных заведений с социальными организациями, междисциплинарный характер содержания образования и другие.*

Ключевые слова: профессиональная подготовка социальных работников, международные стандарты социального образования, модернизация социального образования, международное сотрудничество.

V. A. POLISHCHUK, Doctor of pedagogical sciences, full professor
Ternopil National Volodymyr Hnatyuk Pedagogical University
Ministry of Education and Science of Ukraine
2 M. Kryvonosa Str., Ternopil, 46027, Ukraine
pol_vira@mail.ru

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF IMPLEMENTING FOREIGN APPROACHES TO PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL WORKERS

***Abstract.** Progressive ideas of foreign experience in the professional training of social workers in European countries have been highlighted. Psychological and pedagogical approaches to implementation of the main foreign approaches to the development and modernization of social workers' professional training in the educational environment of Ukraine have been characterized. It has been determined that the following tendencies are*

peculiar to modern social education of many European countries: variation approach, autonomy of higher education institutions, international integration, individualized education, cooperation of educational institutions and social establishments, interdisciplinary character of education content etc.

It has been defined that professional training of social workers in Europe varies in different countries. There may be found numerous approaches and curricula structures. In taking the applicant to the school or faculty of social workers' training attention is paid to applicant's experience, ability to do the job, and interest in the field. It has been determined that future social workers have to be communicable, able to overcome the psychological barriers in communication with other people, neat, polite, able to work in a team, willing to learn. The terms «modernization», «reformation», «development», «modification», «transformation» have been singled out as the most widely used in modern social workers' education in Europe. Three trends of modernization of social workers' education in European countries have been discovered (structural reorganization of social work spheres of influence, reformation of professional training curricula in different spheres of social work, and the development of social work professional education).

Keywords: professional training of social workers, international standards of social education, modernization of social education, international cooperation.

Bibliography

1. ECTS in facts and documents (Sorbonne-Bologna-Prague-Salamanca-Berlin) / [uporiad. M. F. Ctepko, Ya. Ya. Boliubash, V. D. Shynkaruk ta in.] – Ternopil: Vyd-vo TDPU im. V. Hnatiuka, 2003. – P. 23–25.
2. Introduction of ECTS. [Electronic resource]. – Mode of access : 11.10.2006 : <<http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/>>
3. Semyhina T. Professionalization of Social Work: aborted flight [Electronic resource] / T. Semyhina. – Mode of access: <http://mlsp.gov.ua/labour/sp/document/36906/semigina_sw_final.doc>.
4. Stepanenko V. V., Chornukha N. M. Does Ukraine need European standards of education? [Electronic resource]. – Mode of access : 08.10.2007 : <<http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/04.html>>
5. Le Processus de Bologne: prochaine étape, Bergen en 2005. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna_fr.html>.
6. Schema national des formations sociales 2001-2005. – Paris : GNI, 2001. – P. 67–71.
7. Loi de modernisation sociale № 2002-73 du 17 janvier 2002 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cncp.gouv.fr/contenus/supp/supp_loimoder.html>.